

LÕUNA-EESTI ARHAILINE
GEOMEETRIILINE
LILTIKAND

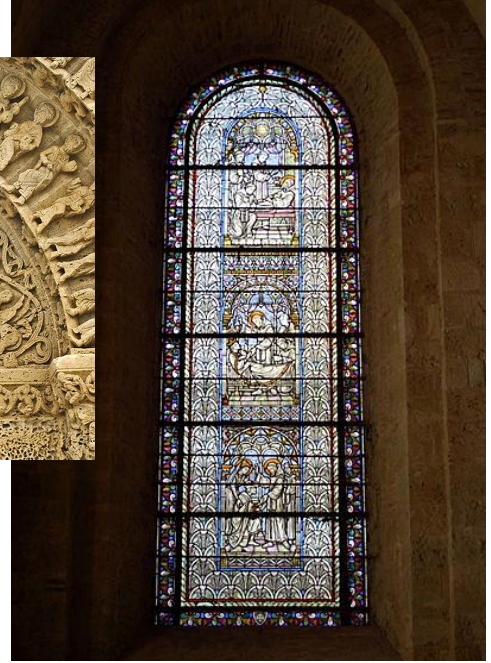
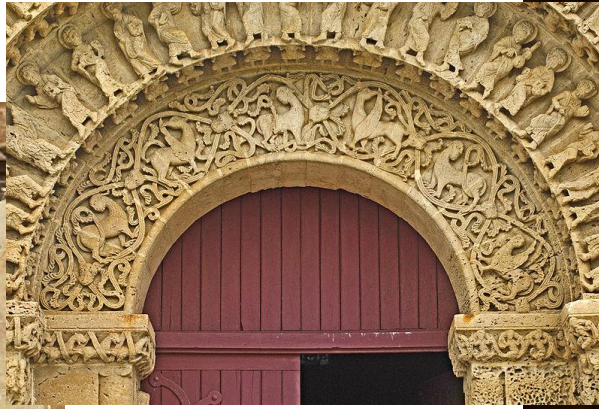
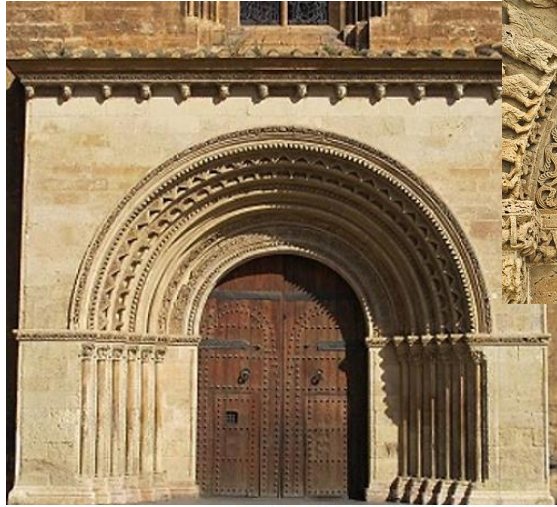
Vanemat tüüpi Mulgimaa rõivaid, mida kanti 11.-13. sajandil, kirjati nn arhailise geomeetrilise lilltikandiga. Muuseumiesemed pärinevad aga alles 17.-18. sajandist või 19. sajandi algusest.

Elle Vunder, kes on uurinud eesti rahvapärast taimornamenti tikandis, kirjutab: "*19. sajandil kaunistasid vanad taimelised tikandikirjad peamiselt vaid Halliste ja Karksi nooriku- ja pulmarõivaid, kuid varem on neid esinenud ka Paistu ja Helme kihelkonnas ning mujalgi. Vähem on seesugused tikandid leidnud kasutamist Tarvastus, kus valitsesid erilaadsed punased, mõnede taimeliste sugemetega geomeetrilised kirjad. Nähtavasti peegeldab antud pilt vastavate tumedate taimmustrite varasemat laiemat levikut ning nende järkjärgulist taandumist Tarvastu punaste geomeetriliste kirjade ees*".

Taimeainelise *Mulgi rändi* kompositsioonivõtted kannavad keskaegse väljenduslaadi pitserit. Eelkõige väljendub see üksikmotiivide kasutusviisis, kus motiivid paiknevad romaani ja gooti dekoorile iseloomulikult üksteise kõrval, kokku sulatamata ning seejuures ka ajastule väga tüüpilises süsteemis.

Romaani stiil

Bayeux vaip
11. sajand

Gooti stiiil

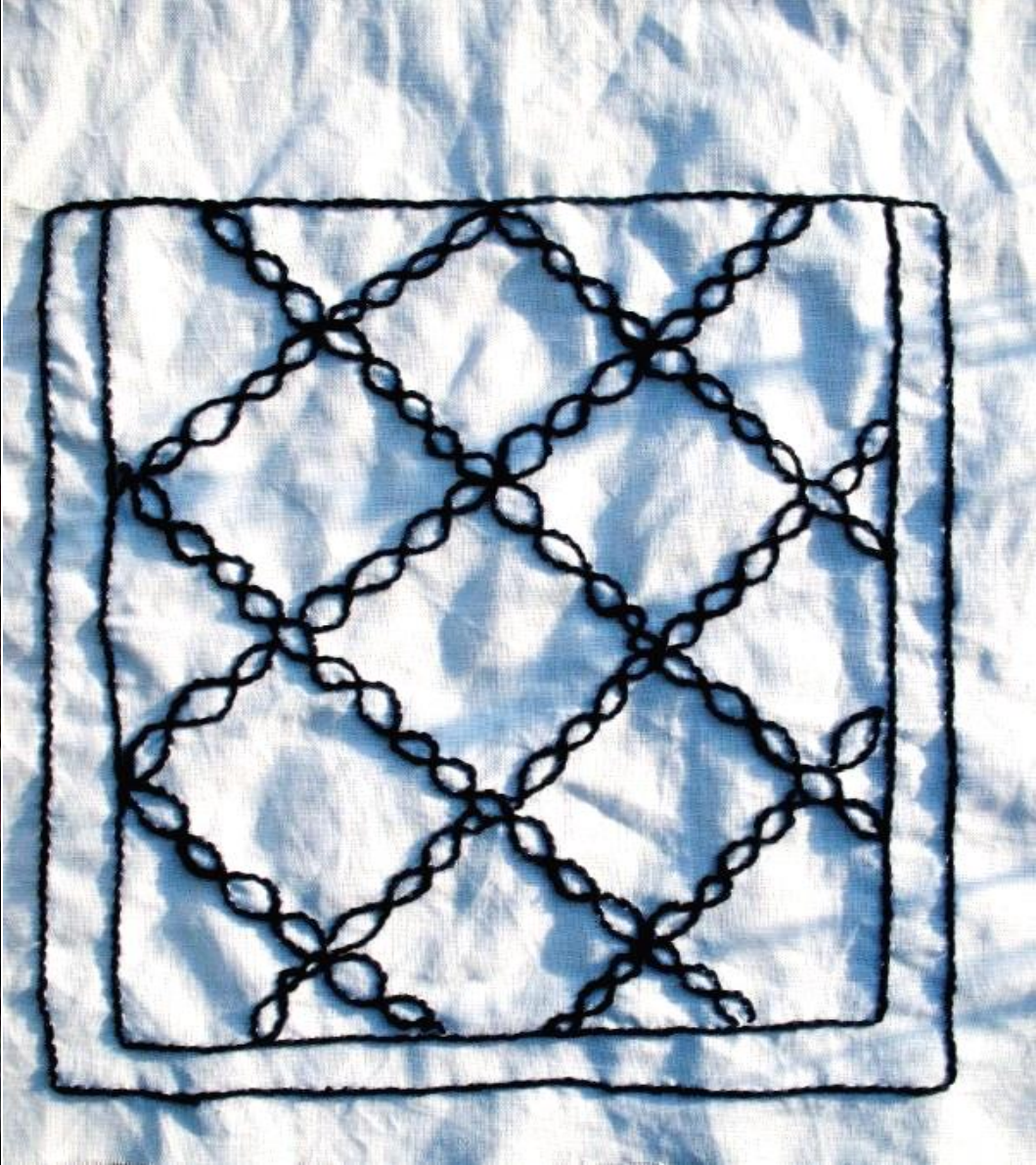
Paistu

Piiratud pinnal oli valdav kompositsioonivõte ornamendielementidest moodustatud korrapärane ruut või diagonaalvõrk, millel on risti-, sõõri- ja elupuumotiividest diagonaalvõrksüsteemis tikandi ornament.

Need kaunistused on romaani ja gooti tekstiilidele, vitraažakendele ja miniatuuridele tüüpilised – ristuvatest sirgjoontest loodud ruut- ja diagonaalvõrgud, mille igas võrgusilmas paiknevad sarnased või vahelduvad elemendid.

Sel võrgustikul on enamasti ka raamiv ääris, milles esineb perioodile omane korrapärane väärt või seda jälgendav siksakjoon.

Arhailise taimeainelise **Mulgi tikandi** erinevus teistest Eesti rõivastel esinenud kaunistusviisidest seisnes ornamendis, selle ainekus, värvustes ja tikkimistehnikates. Seda leidis sõbadel, puusapõlledel, põlledel, mulgirättidel ja suurättidel.

Kõik tikitud esemed valmistati labasekoelisest linasest riidest. Tikkimiseks kasutati kodukedratud ja üsna jämedat lõnga, seetõttu oli ka tikandi töötlus jämedakoeline. Tikiti silma järgi, arvestamata riide koelõngu.

Arhailises tikandis olid kõik motiivid piiratud tumesinise lõngaga, mis aitas teisi värve siduda ja andis üpris hõredale tikandile tõsise ilme. Peale sinise kasutati veel punast, rohelist, kollast ja heledamat sinist.

Keskajal omistati värvustele sümboolne tähendus

Eriti armastati rõhutada kontuuri

Soe roheline – maa, kasvavate taimede, kui ka surma värvus.

Teisi värvusisiduva ja tasakaalu loov

Sügavsinine – tähistas taevast ja mõtlemist.

Sinine roos oli keskajal irreaalsuse sümbol.

Punane – maa, vere, tule ja armastuse värv.

Kollane – päikesevalgus.

Tikandi elementideks oli sõõr, rist, siksakjoon ja võrgustikud, millest on koostatud palju erisuguseid motive.

Kuigi elemendid olid geomeetrilist laadi, ei ole käesolev ornament geomeetriline, sest motiivid ja nende asetus on vaba käsitleusega.

Taimeosakesi kujutavad puusapõlledel rosetid (6-, 8- või 9-leheline õis), elupuuvõrsed jt elemendid.

Kolmikoks			
Puu			

ELUPUU

On universaalse maailmapuuna Euroopas tuntud juba kiviajal.

- maailma tsenter ja kõigi eluprotsesside alus.
- On olnud absoluutse reaalsuse ja surematuse sümbol.

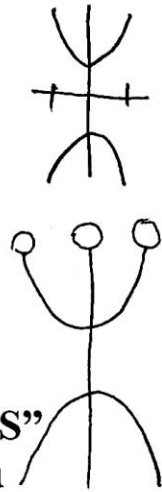
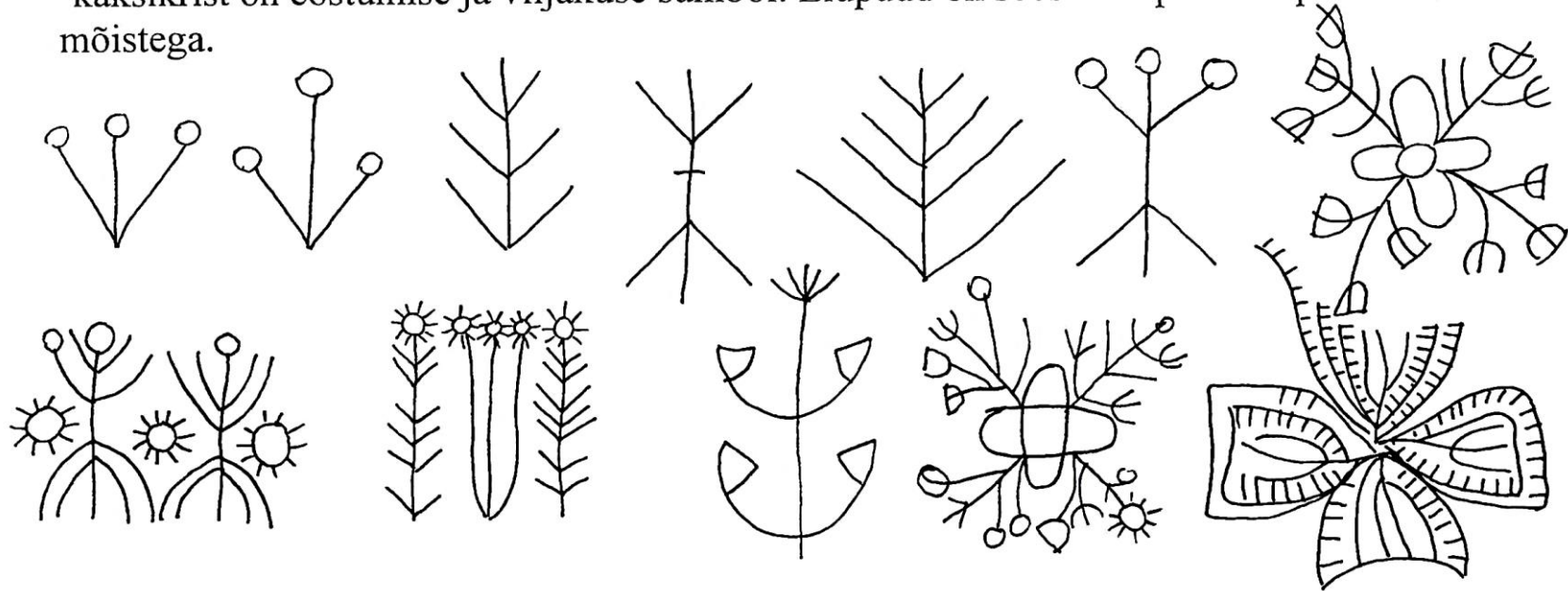
Elupuu lihtsamates vormides esineb

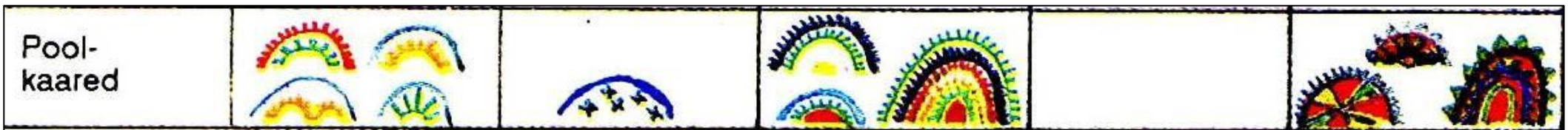
KOLMIK või **VIISIKOKS**, mida on kujutatud lehtedeta kolmikhargina.

Esineb ka juurte, tüve ja okstega elupuud.

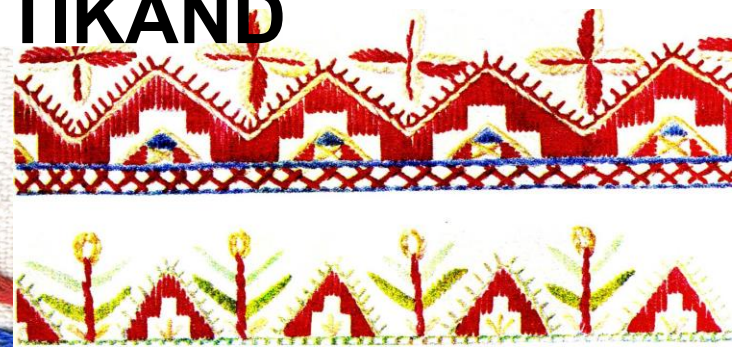
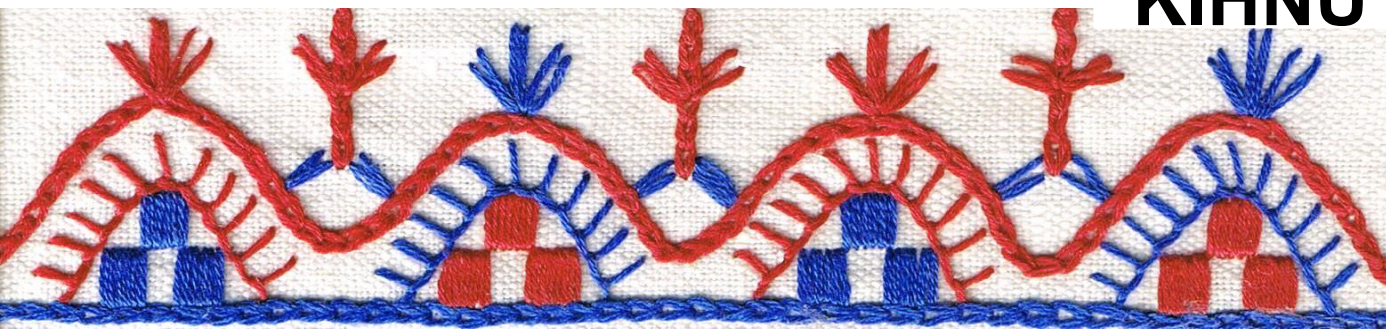
Elupuu okste ja risti (nelja leheliseõie) lõikumist nimetatakse “**ELUPUUÕIEKS**”

-kaksikrist on eostumise ja viljakuse sümbol. Elupuud on seostatud paradiisipuu mõistega.

KIHNU TIKAND

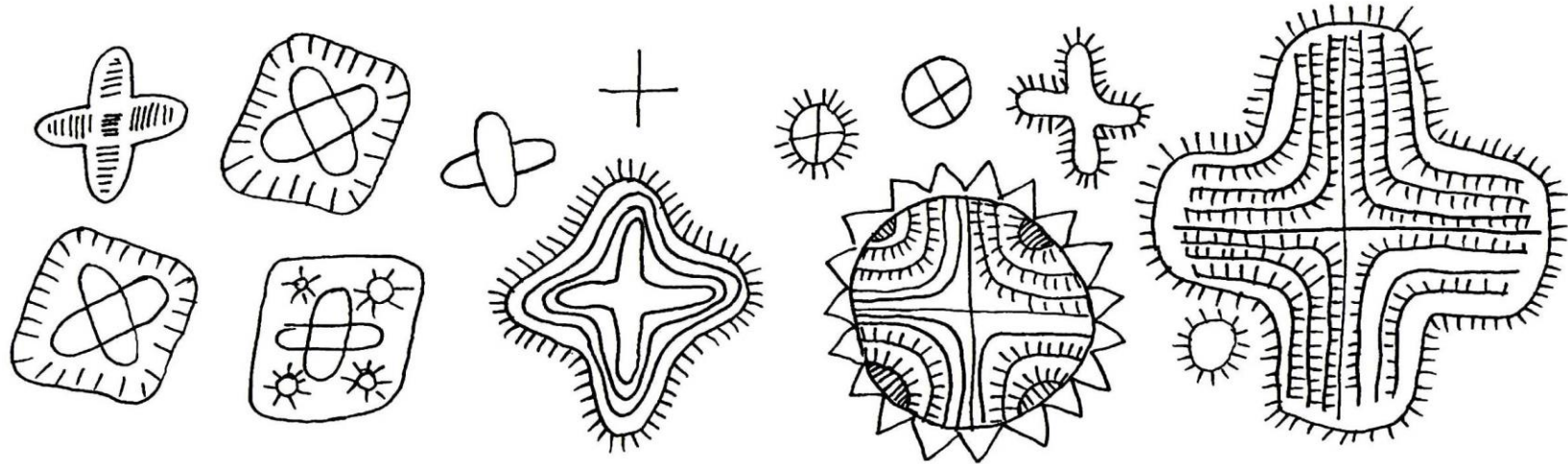
ELUPUU	Kolmikoks						
	Puu						
	Rist						
	Oks					Mulgimaa + Kihnu	
	Elupuu ristiga						
RIST	Kreeka rist						
	Neliksiir				Mulgimaa + Kihnu		

RIST

- tähistab maa ja taeva vahelisi suhteid
- on tasakaalusümbol

Tikandis kohtame rohkesti sämbukestega riste.

Mitmekordsete kontuuridega ümbritsetud ristidel on kaitse tähendus.

SÕR	Sõr						
	Ristiga						
	Viie-seitsme- harulise tähega						
	Kaheksa- harulise tähega						
ROOS	Viie- leheline						
	Kuue- leheline						
	Seitsme- leheline						
	Kaheksa- leheline						
id							

SÕÕR

Üks põhimotiiv

- Kosmilise märgina sümboliseerib universumit, kõiksust, lõpmatust, täiuslikkust, korda ja harmooniat. Ning olnud elu taevakehade ja aja ringkäigu tähis.
- Müstilise tsentrumina on sõõr kõigi rahvastel olnud ühtlasi ka päikese embleem ja maa märk.

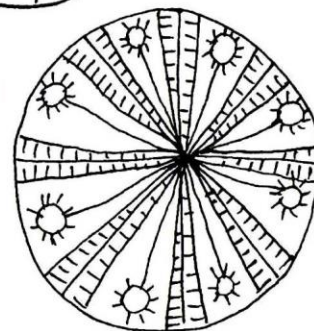
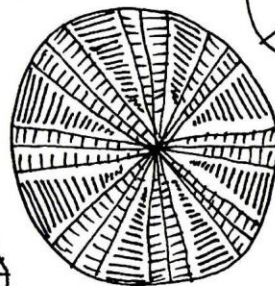
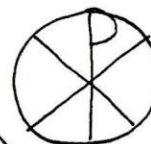
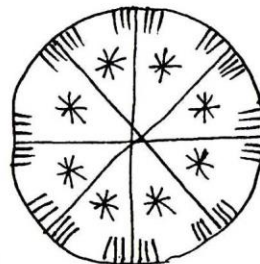
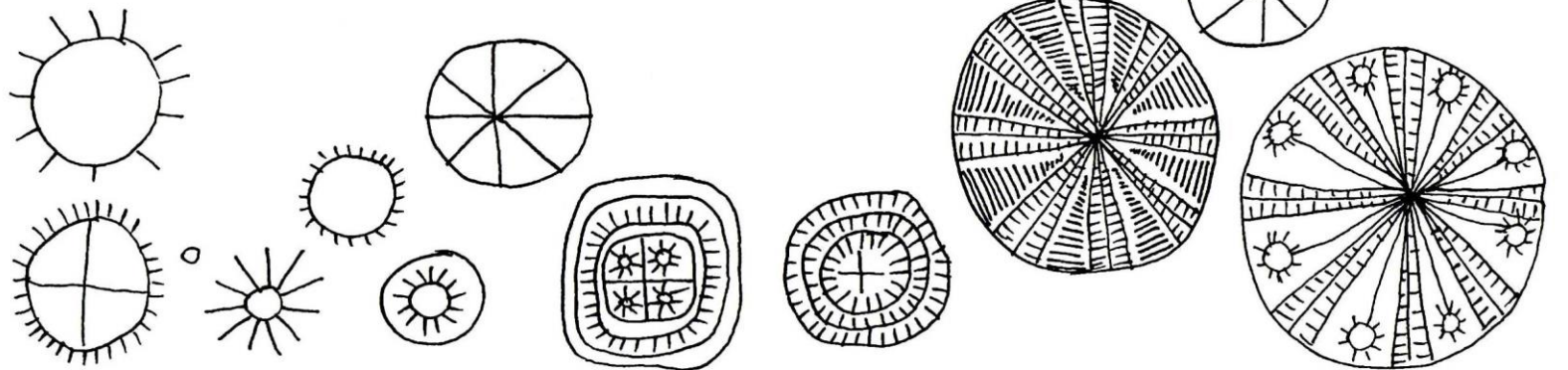
Ornamentaalsed tuletised

Poolsõõrid

Rõngasrist (risti sulandumine sõõriga) – valguse ja elumärk. Ristiusus on pühitsemissristi tähendus.

Kodarrattad on pühaduse ja õnne märk. Kristlikus tähenduses on kodaraid tõlgendatud Kristuse kuue- ja kaheksaharulise monogrammina.

Kaheksaharuline täht on tuntud õnne ja taassünnimärgina.

○ SÕÕRIMOTIVID

Kihnu
Mulgimaa

ROOS

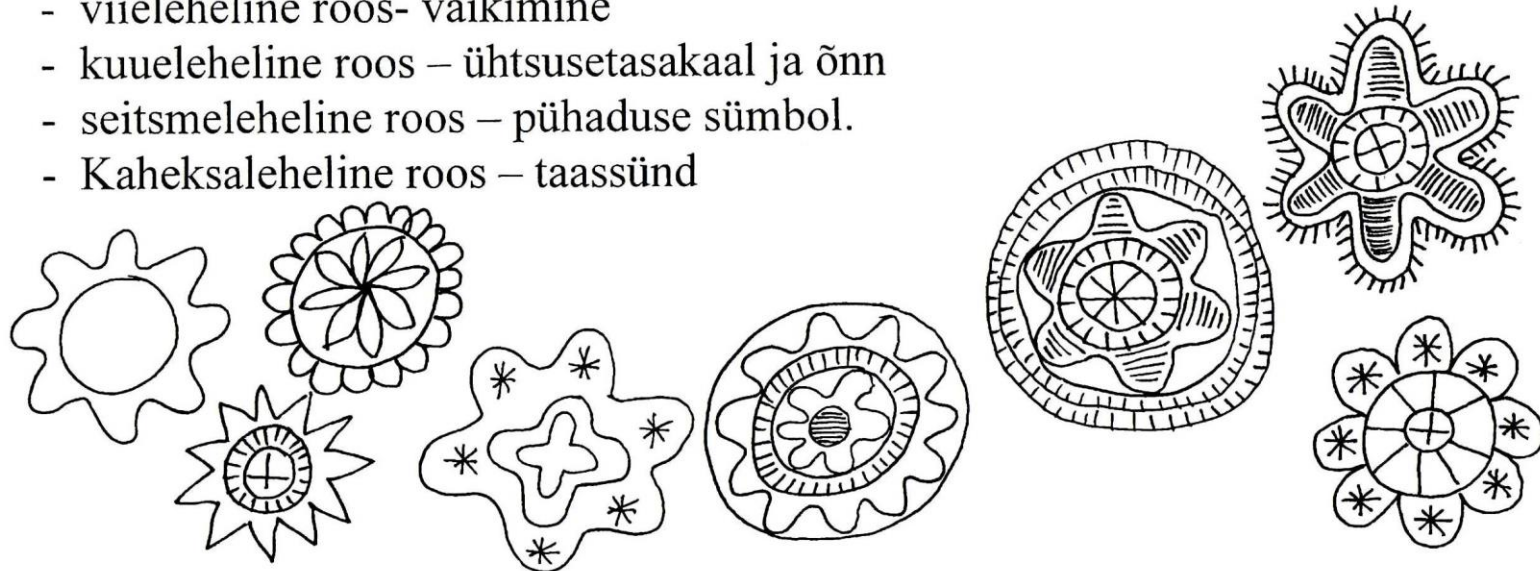
Motiivi on tugev side sõõriga. Ristiusu sümboolikas tähistas müstilist tsentrumit.

- on taevaliku täiuslikkuse universaalne märk
- Jumala sümbol

Lillede kuningannana oli roos Neitsi Maarja sümbol , tähistades andumist, kannatust ja vaikimist.

Õielehtede arvu järgi omakorda mitmed tähendus varjundid.

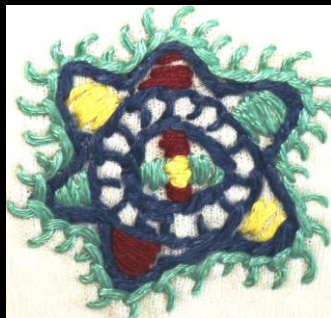
- viieleheline roos- vaikimine
- kuueleheline roos – ühtsusetasakaal ja õnn
- seitsmeleheline roos – pühaduse sümbol.
- Kaheksaleheline roos – taassünd

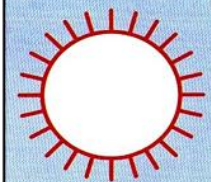
ROOSIMOTIVID

Kihnu
Mulgimaa

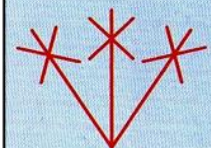

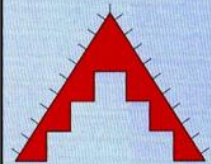
SÕEL
taevasõela tähtkuju
ja viljasõela sümbol

PÄIKESERATAS
e ratas,
millel on *ilgus*
ümber -
kaitseb kandjat maa
peal

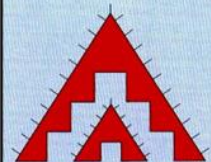

ELUPUUOKS
ühendus maa ja
taeva vahel

PIÄ
kaitsemärk

Jumala silm ehk
kolmainisuse märk
võtab ilmaruumist
energiat

2-KORDNE PIÄ
tulemärk, mis
pöörab õnnetuse
ära

PUOLKAND
kaitseb haiguste
eest, toob õnne

KUKÕÄND
sümboliseerib
kristlust

**ERITI TUGEV
KAITSE**
2 joont ümber märgi
kaitsevad kandjat
ning on õnneks ja
tasakaaluks

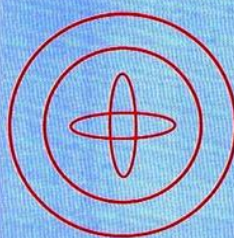
KAKSIKRIST
Andria rist kohakuti
kreeka ristiga on
armastuse ning elu
kaitsemärk. Joon
ümber märgi kaitseb
kandjat.

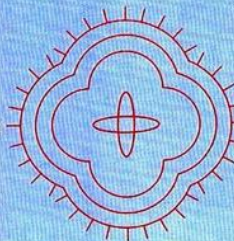
TRUUDUSE MÄRK
truuduse ja pühaduse auks

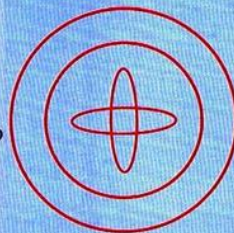
ANDRIA RISTID
hea mõjuga märk

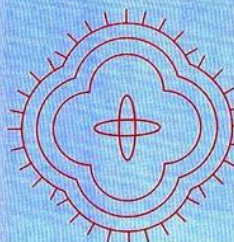
KAITSEMÄRK
Neljaleheline õis
keskel kaitseb
kandjat kõige halva
eest.

KAITSEMÄRK
Neljaleheline
õis keskel. Sama
kujutisega ringid
ümber, kõige
välimine on *ilgusõ*
märk.

KAITSEMÄRK
Neljaleheline õis
keskel kaitseb
kandjat kõige halva
eest.

KAITSEMÄRK
Neljaleheline
õis keskel. Sama
kujutisega ringid
ümber, kõige
välimine on *ilgusõ*
märk.

KIHNU TIKAND

Paistus tunti varasemal ajal nagu teisteski Mulgi kihelkondades ühevärvilisi villaseid õlakatteid – sõbasid (sõuke, kõrik). Seda tõendavad kaks Paistust saadud ja ilmselt juba 17. sajandist pärinevat valget sõba, samuti üksikud mälestused mustadest sõbadest.

Kahest valgest sõbast üks on Peterburi Riiklikus Vene Muuseumis ja teine Helsingi Soome Rahvusmuuseumis.

Mustad (lambapruunid) sõbad olid geomeetriliste kaunistustega, valgete sõbade kaunistuseks oli rikkalik, Mulgi varasemale ornamendile iseloomulik mitmevärviline arhailine taimeaineline tikand.

Ilmselt olid valged villased taimeainelise tikandiga sõbad varem olnud laiemalt levinud Mulgi alal, sest Hallistes ja Helmes mäletati samalaadse villase kaunistusega linaseid õlakatteid.

Sõba oli abielunaise pidulik õlakate, millega käidi külmal ajal kirikus ja külas, kuid tal oli oma kindel koht ka pulmatraditsioonis.

Peterburis asuva sõba otstel on laiem, äärtel kitsam mitmevärviline tikand, mis on tikitud villase lõngaga vars-, sämp-, ahel- ja madalpistes.

Külgedel on pronksspiraalidega mähitud aasad narmastega.

Ornamendi moodustab risti-, sõõri-, elupuu- ja tähemotiividest bordüürtikand.

Elle Vunder peab Mulgi taimtikandite lähtepunktiks keskaega, kuigi säilinud taimtikandiga muuseumiesemed ulatuvad 18. ja 19. sajandisse. Ta kirjutab: *"Ja kuigi keskaegsete stiilide mõju neis tikandeis on mitmel juhul nähtav küll võrdlemisi otseselt, on väljenduslaad siiski väga omapärane ja kordumatu"*.

Sõbade kandmise aeg ulatus Paistus 19. sajandi keskpaika, mil selle kandmisest loobuti. Pruudi ülikonna osana püsis see pulmatavandite tõttu veel mõnda aega kasutusel.

Halliste-Karksi naised kandsid 19. saj. I poolel lisaks ees kantavatele põlledele veel vanapärase nähtusena ~~puusapõlli~~ *e. küllerätte*. Neid kandsid nii abielus naised kui ka täiskasvanud tüdrukud põhiliselt vaipseelikutega – villase sõukese või linase pallapoolega ja need kuulusid piduülikonna juurde. Neist põlledest kuuleme sageli just ühenduses pulmarõivastega, sest pulmaülikonnas püsisid nad kõige kauem kasutusel – 19. sajandi keskpaigani. Neid teatakse olnud nii ühtlase laiusega või ülalt kitseneva ühekordse põllekese kujulisi kui ka käterätitaoliselt kahekordselt kokkumurtuna vööle riputatavaid.

Halliste
ümbrak

Puusapõlli on kantud mõlemal puusal ning need teinud nooriku puusad hästi paksuks. Pallapool ehk pallapoolik, olnud samuti ära aetu ja pandud noorikule sõukese peale ette. Ilmselt on pallapool tähendanud põlle.

Karksist on andmeid ka kinnikoet küllerätist, millel olnud harulised otsad. Sõukesel kantavaid haruliste otstega rätte mäletatakse ka Hallistest. Puusapõlled kandmise kohta on teateid veel Tarvastu ja Paistu kihelkondadest.

• Halliste

• Helme

Puusapõlled õmmeldi valgest linasest riidest, otsad kaunistati villase lõngaga tikitud arhailise taimeainelise kirjaga ja samast lõngast narmastega.

Puusapõlli kanti külje peal ja nad katsid vaipseeliku vaheliti käiva koha. Nii pikalt kui küljerätt sõukesel rippus, jäeti mõnel juhul selle hõlm poogaga servamata.

Halliste

Laiuselt võrdunud küljerätid käterätiga. Neid kantud vöö küljes paremal pool rippumas, et üks väljaõmmeldud ots teisest kõrgemale.

Enamik teateid kinnitab, et Mulgi naised kandsid oma küljerätte mõlemal puusal, kuid leidub ka andmeid, et ainult kas paremal või vasakul küljel. Ei kantud aga taga, nagu mõne üksikteate järgi on hakatud ekslikult arvama. Karksi käterätikujuline küllerätt rippunud paremal puusal, Hallistes seevastu on ahenevat puusapõlle kantud vasakul küljel sõukese rao (lahtise külje) kohal, nii et suurem osa põllest tulnud raost ettepoole.

Üksikute 19. sajandi lõpul rahvasuust üles märgitud teadete järgi on koos puusapõlledega sõukesel kantud veel põllerätte ja põlli. Neid mainitakse eriti ühenduses pulmarõivastega, kusjuures Halliste põlleräti kirjeldus vastab haruliste otstega Karksi küllerätile. Põllerätti kantud rohelisel paksust toimsest riidest põlles, mis räti lõhkise pilu vahelt välja paistnud.

Ka Karksi pulmaülikonda on kinnikootud küllerättide kõrval kuulunud kaks teineteisel kantavat põlle. Alumine neist olnud umbes 80 cm lai ja õmmeldud rohelisest villasest riidest. Pealmine aga tehtud kodukootud linasest, kaunistatud rippuvas otsas tikandiga ja olnud eelmisest poole kitsam.

Hilisemal ajal eeskantavad põlled olid Mulgi naistel rohelisest villasest riidest, nende peal kanti vahel valget linast haraliste otstega põllerätti. Körtsiku peal aga kanti alati rohelist poevillasest riidest põlle, mille ääres oli punane villane kaunistuspael.

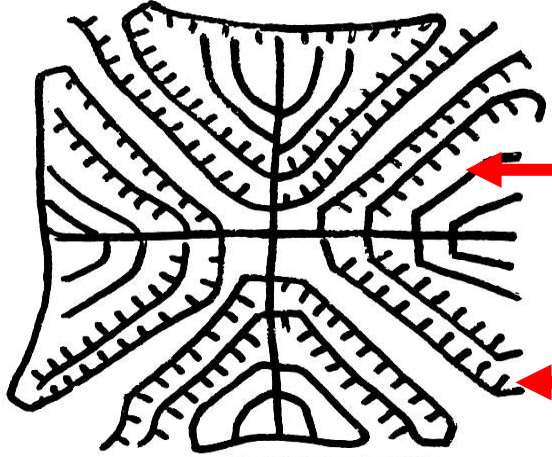
Ilmselt on varemajal ajal eeskantavad põlled olnud ka valged linased ja kaunistatud nagu puusapõlledki keskajast säilinud taimkirjadega. Valge pind kaeti tiheda vars-, sämp-, ahel-, rist-, ristik-, madal- või mähkpistes. Tumedate - siniste, roheliste, madarapunaste, pruunide ja mitmes varjundis kollaste lõngadega tikiti detailirohked ristid, sõõrid, õied, oksad ja tärnid.

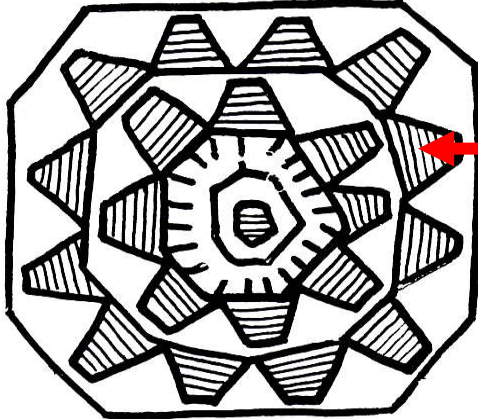
• KIHNU

PÕHIPISTED TIKANDIS

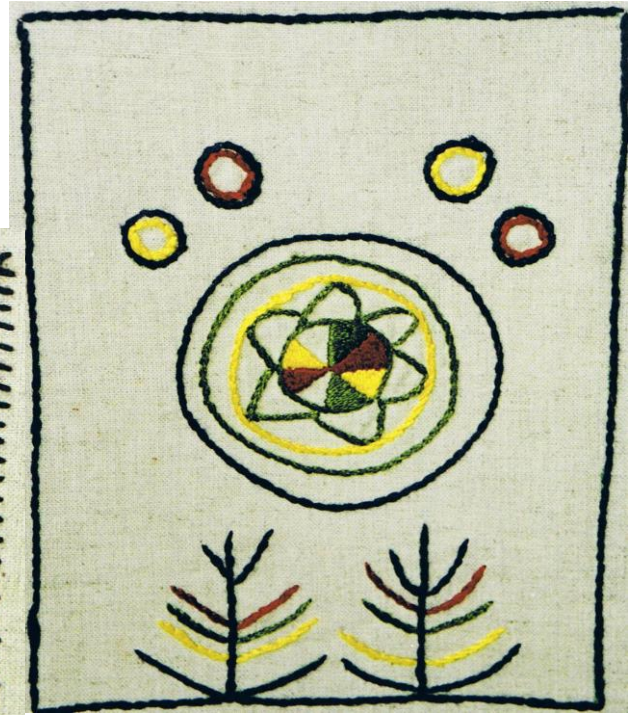

VARSPISTE

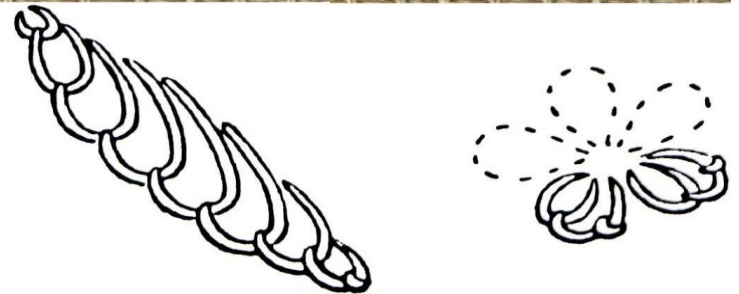
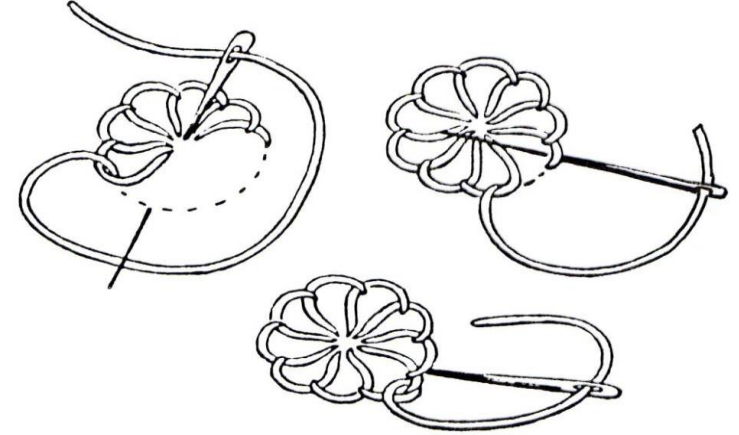
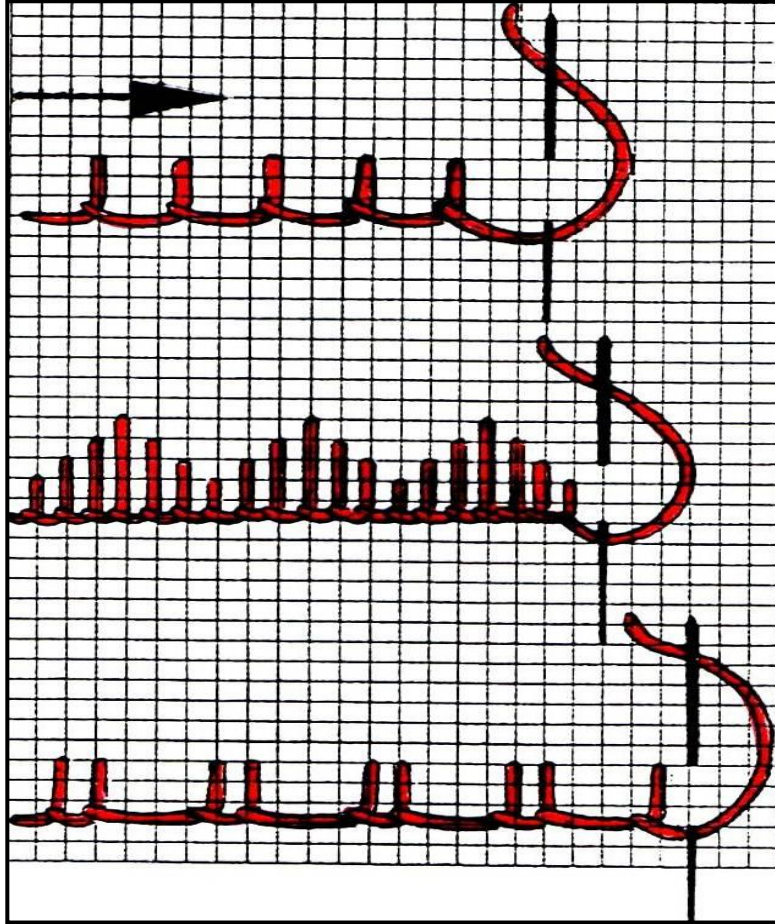
SÄMPPISTE

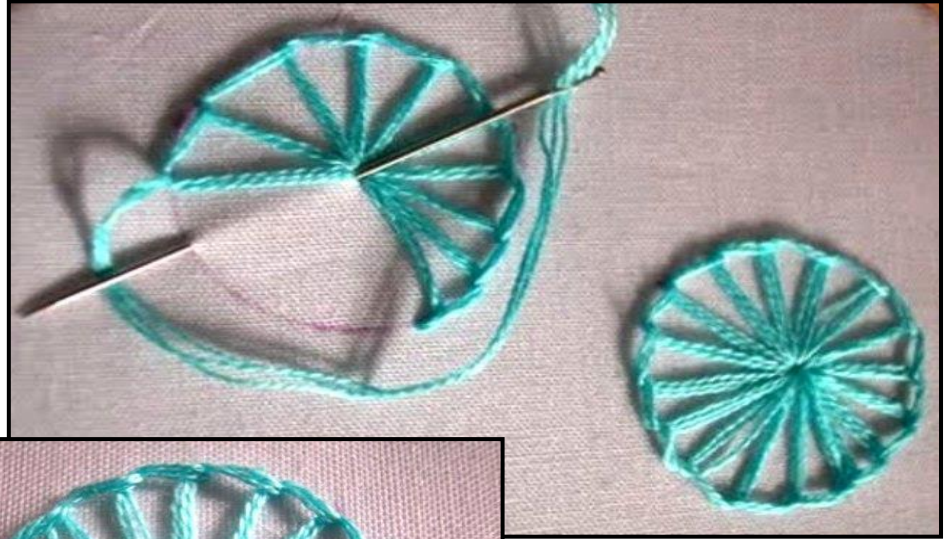
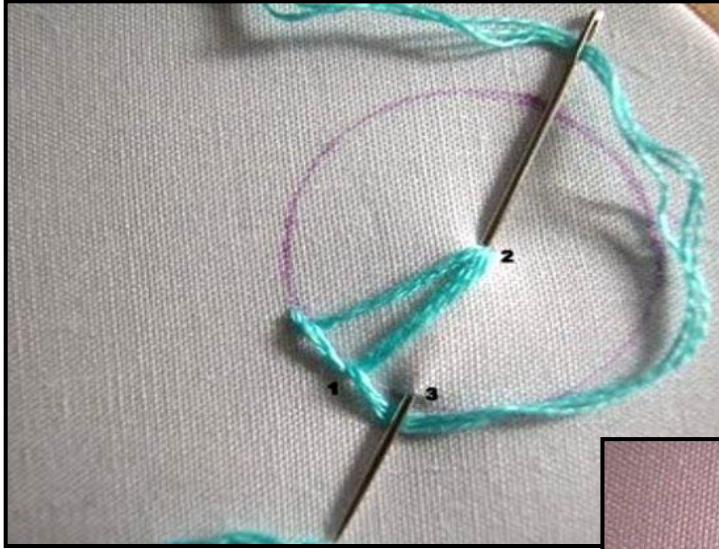
MÄHKPISTE

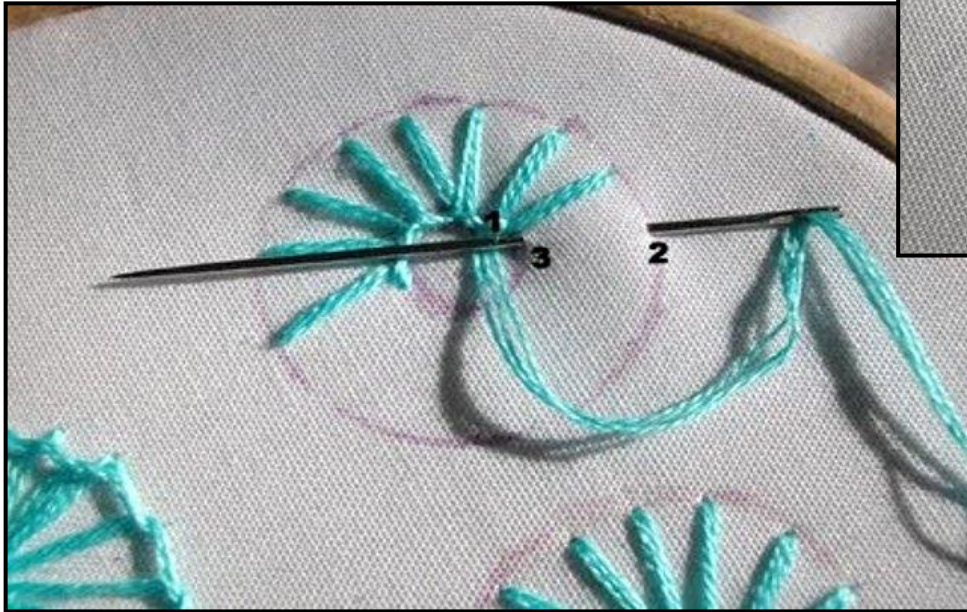
SÄMPPISTED

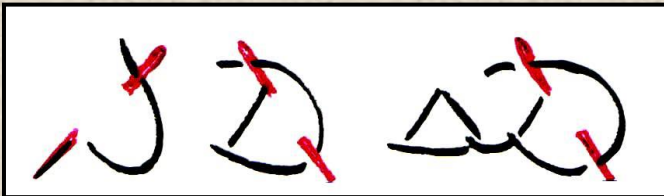
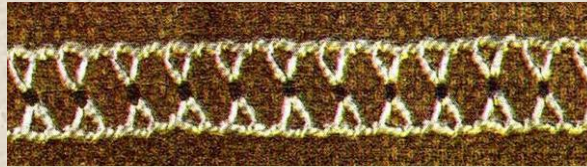
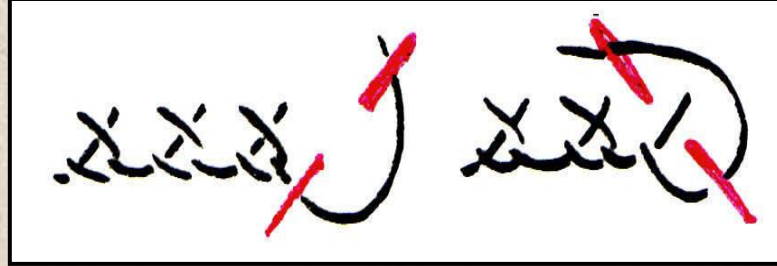
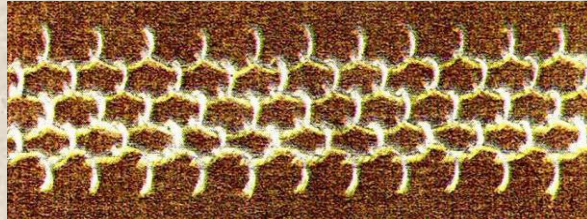
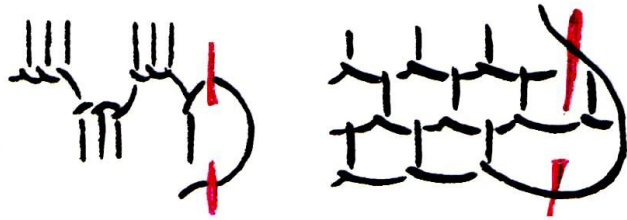
SÄMPPISTED

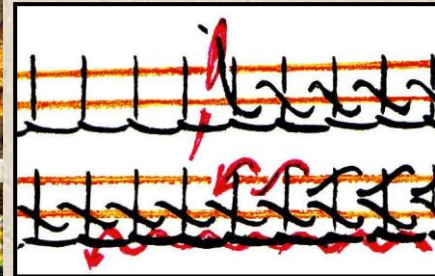
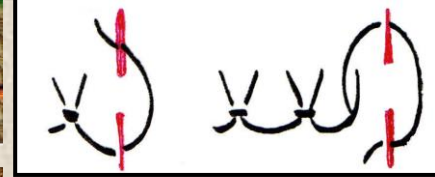
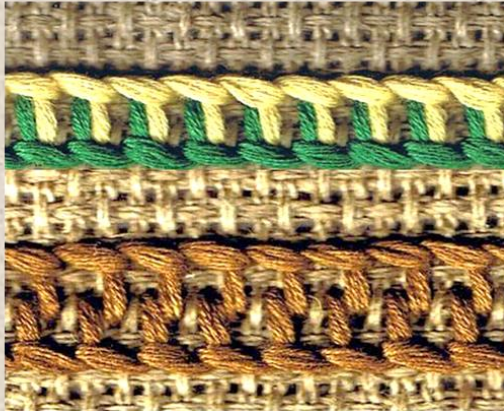
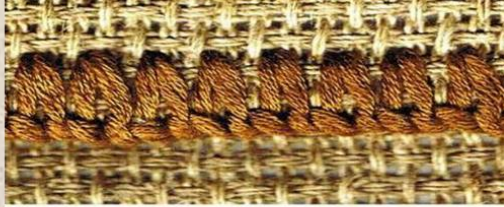
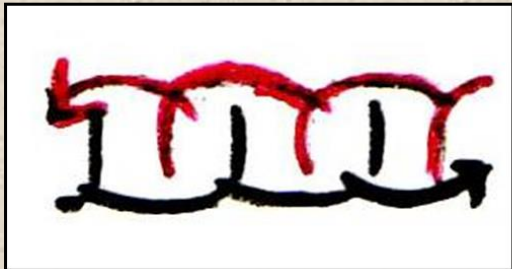
SÄMPPISTED

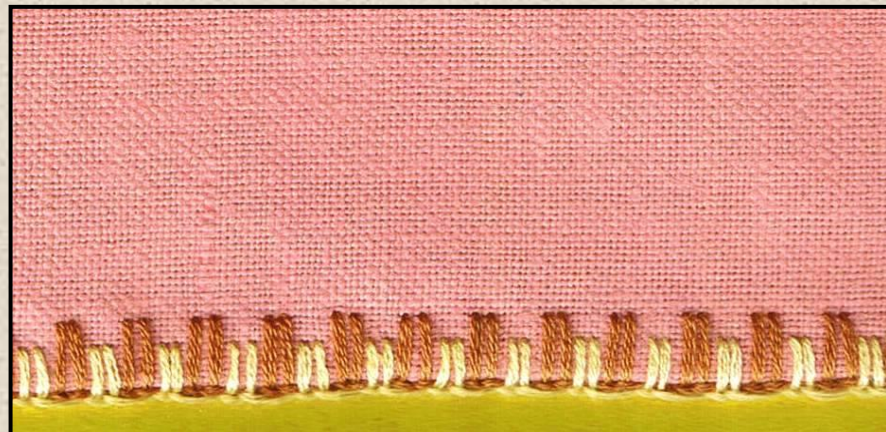
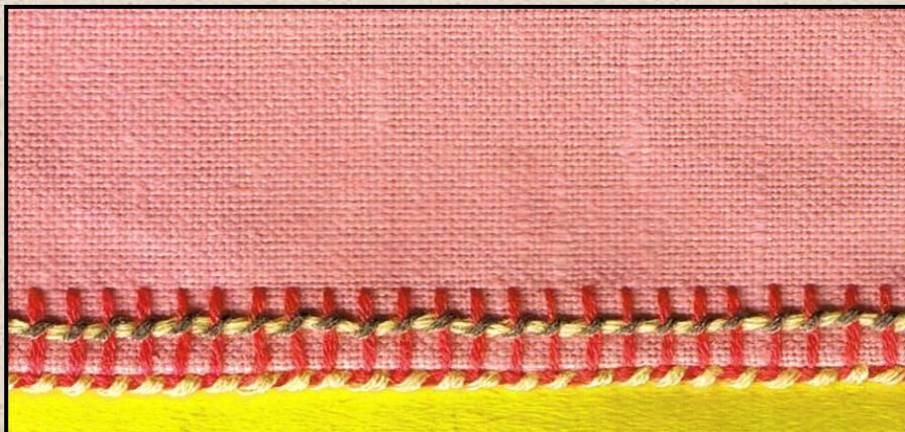
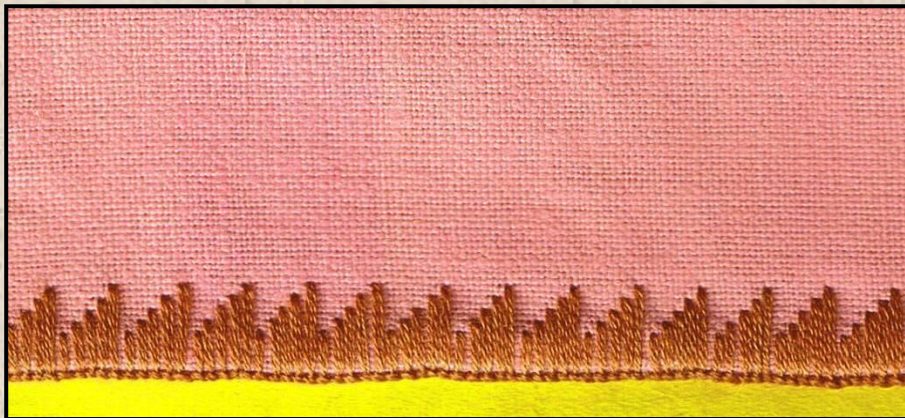
SÄMPPISTED

SÄMPPISTED

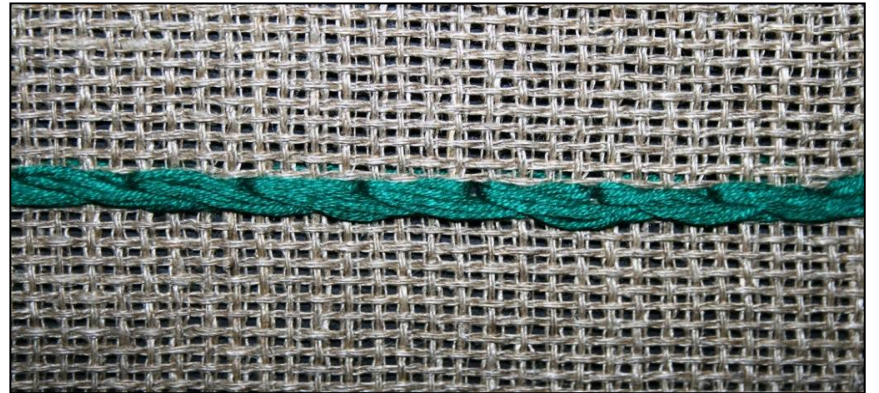
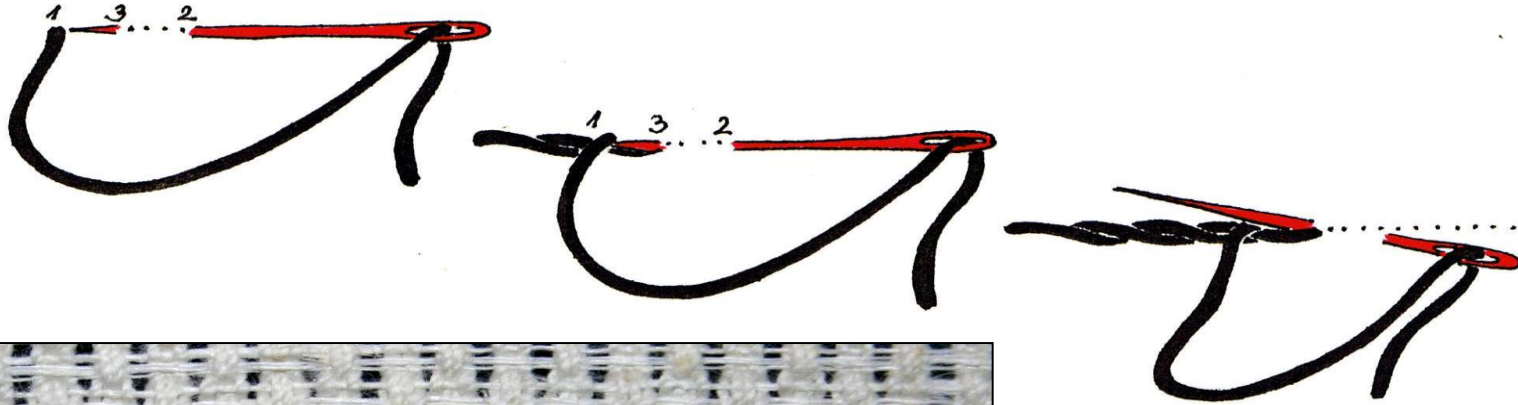

SÄMPPISTES ÄÄRISED

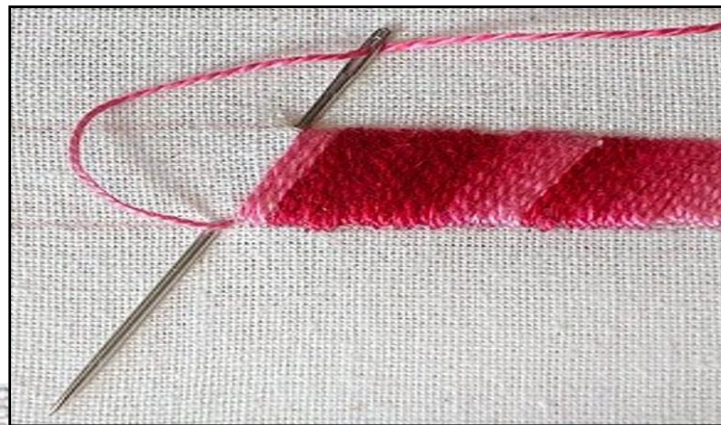
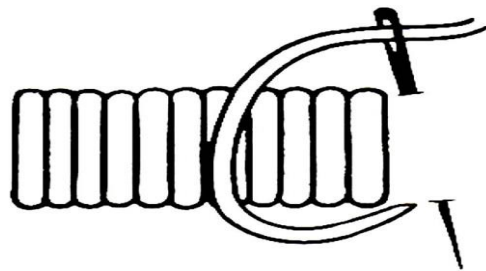

VARSPISTE

Tikitakse vasakult paremale, kuid võib tikkida ka endast eemale

MÄHKPISTED

korda ja harmooniat. Ning olnud elu taevakehade ja aja ringkäigu tähtis.

- Müstilise tsentruminu on söör kõigi rahvastel olnud ühtlasi ka pükese embleem ja maa märk.

Ornamentaalsed tuletised

Poolsõõrid

Rõngasrist (risti sulandumine sõõriga) – valguse ja elumärk. Ristiusus on pühitsemisristi tähendus.

Kodarrattad on pühaduse ja õnne märk. Kristlikus tähenduses on kodarrad tõlgendatud Kristuse kuue- ja kaheksaharulise monogrammina.

Kaheksaharuline täht on tuntud õnne ja taassünnimärgina.

Sirje Rohtla

On univõrsta...
- maailma tsenter ja kõigi eluprotsesside ahus.
- On olnud absoluutse reaalsuse ja surematuse sümbol.

Elupu lihtsamates vormides esineb

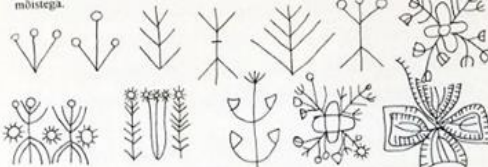
KOLMIK või **VIHSIKOKS**, mida on kujutatud lehtedeta kolmikahingana.

Esineb ka juurte, tüve ja okstega elupaud.

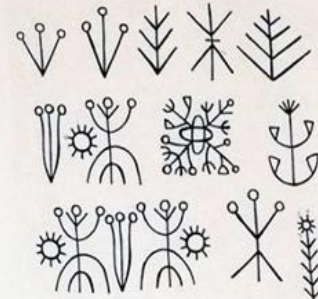
Elupu oksate ja risti (nelja lehelisele) lõikumist nimetatakse "**ELUPUUÕIEKS**".

Elupu oksate ja risti (nelja lehelisele) lõikumist nimetatakse "ELUPUUÕIEKS".

-kaksikrist on eostumise ja viljakuse sümbol. Elupaud on seostatud paradüüsi puu mõistega.

Sirje Rohtla

ROOS

Motiivi on tüvelnud sõõrid ja ristid. Sümboolikas tähtsustatakse tsentrumit.

- on taevase tsentrumi
- Jumala sümbol

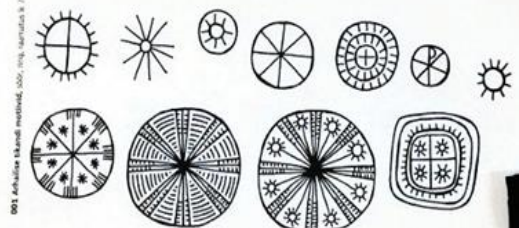
Lilled kuningannana oli roos Neitsi Maarja sümbol, tähistades andumist, kannatust ja vaarikist.

Õielehete arvu järgi omakorda mitmed tähendus varjundid.

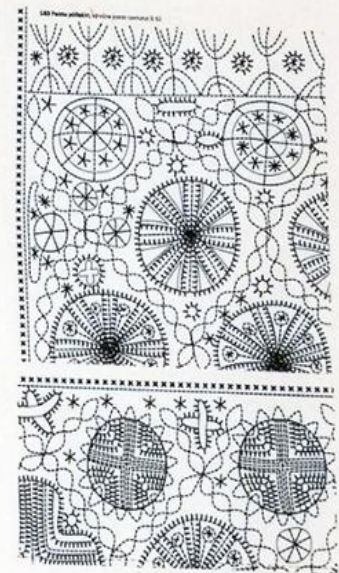
- viieleheline roos - vaikumine
- kuueleheline roos - ühtsusetasakaal ja õnn
- seitsmeleheline roos - pühaduse sümbol.
- kaheksaleheline roos - taassünd

Sirje Rohtla

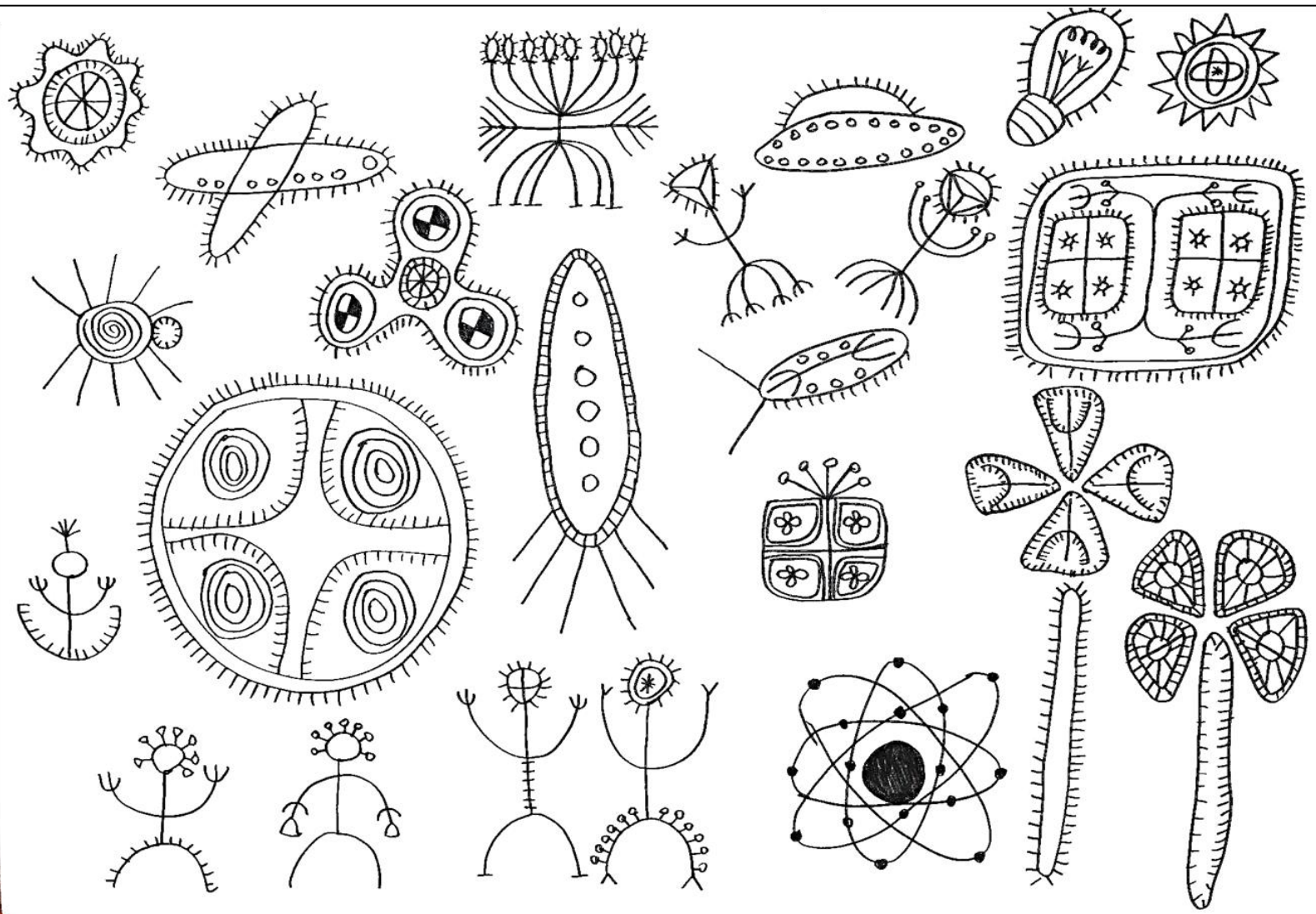
Tikkpiste Sämpipiste Varspiste

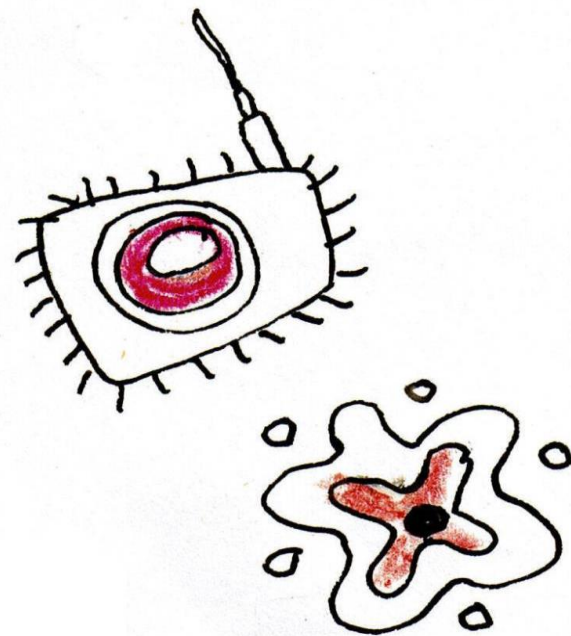
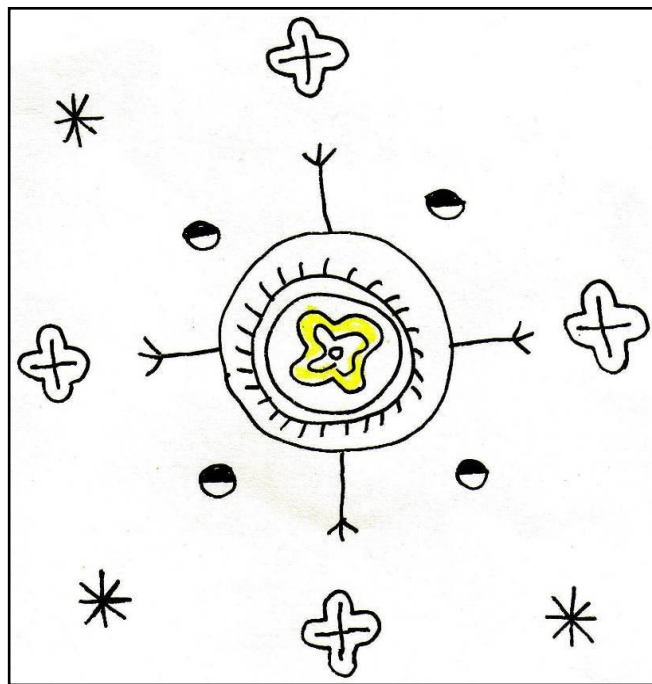
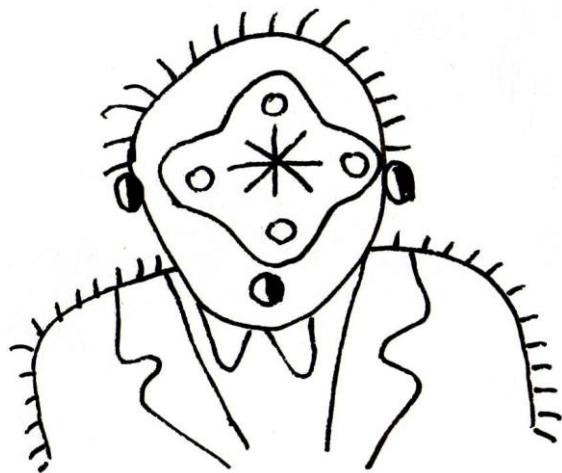
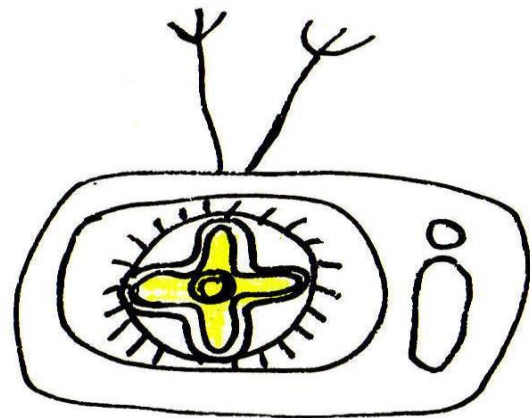
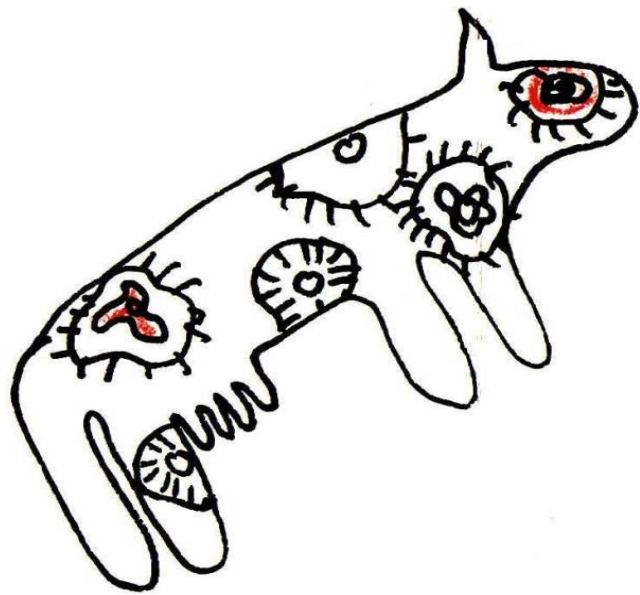

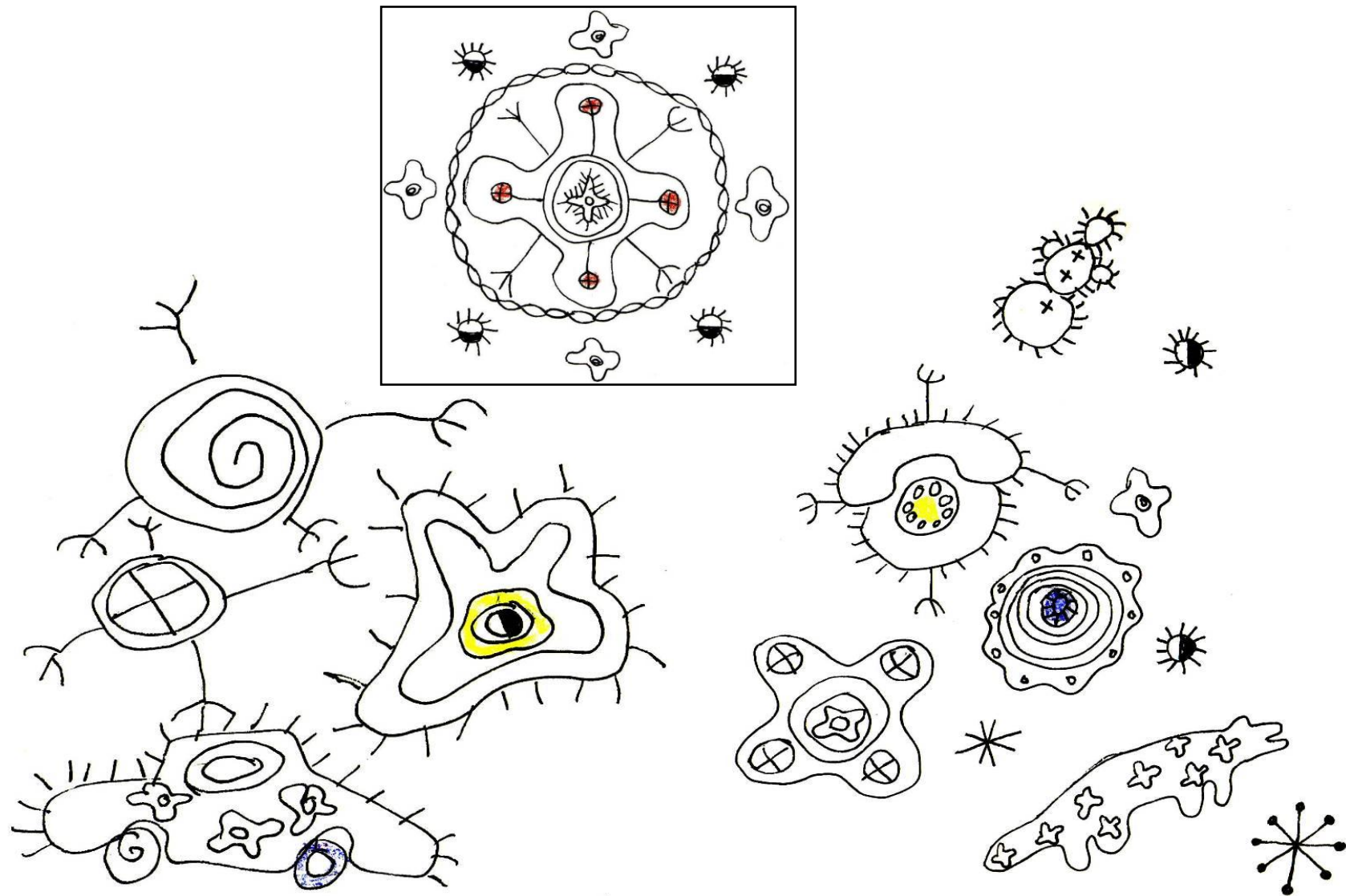

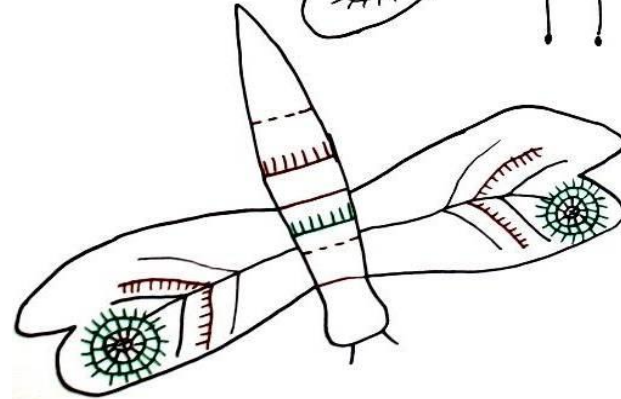
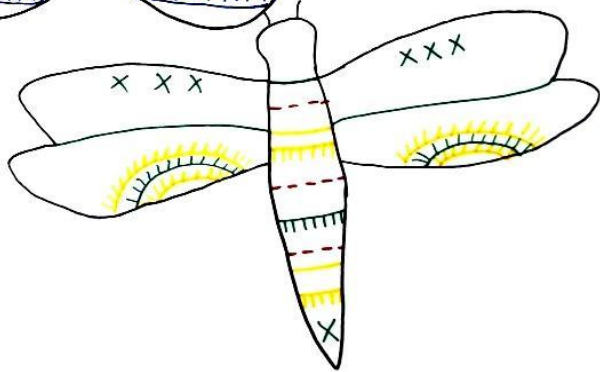
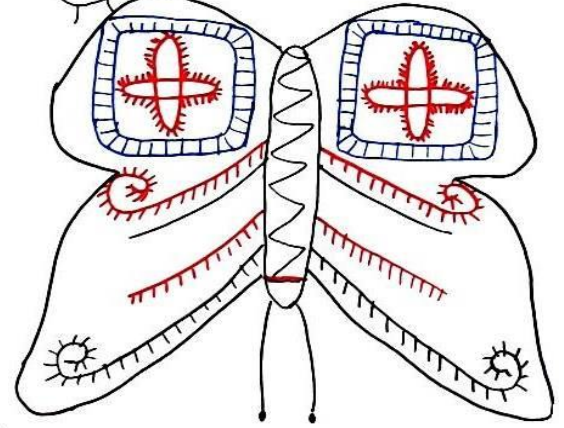
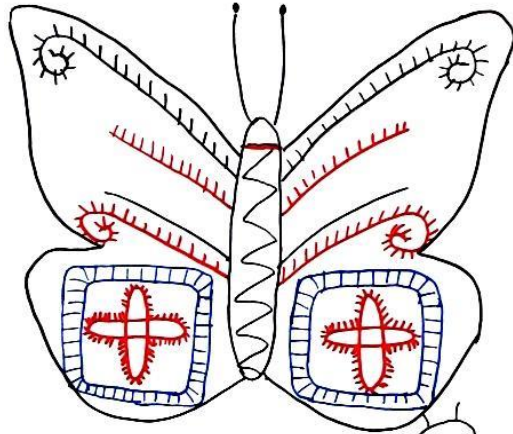
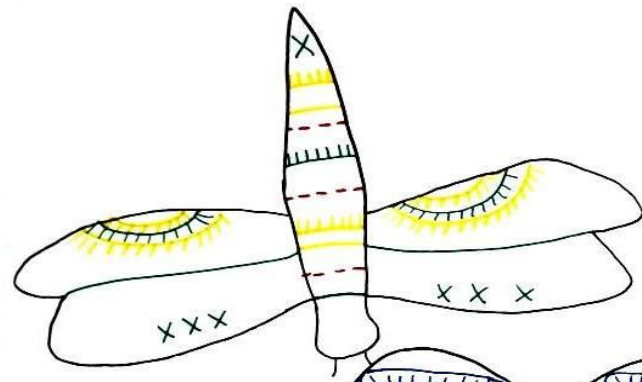
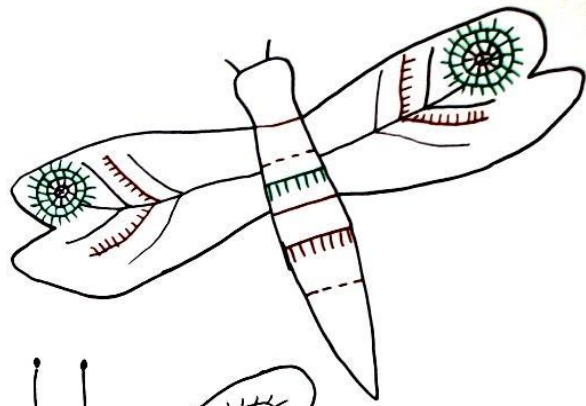

TÄNÄPÄEV

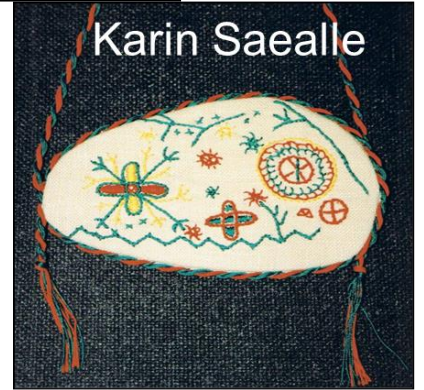

Mari Maran

Katrin Ots

Karin Saealle

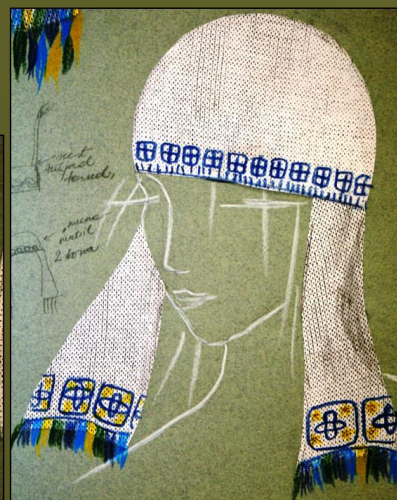
Edda Rei

Jaana Lainemäe

Merle Künnapas

Urve Konksi

Urve Konksi

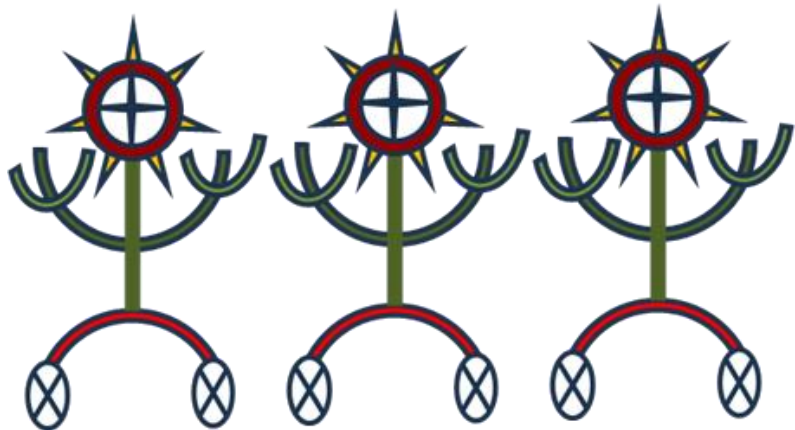
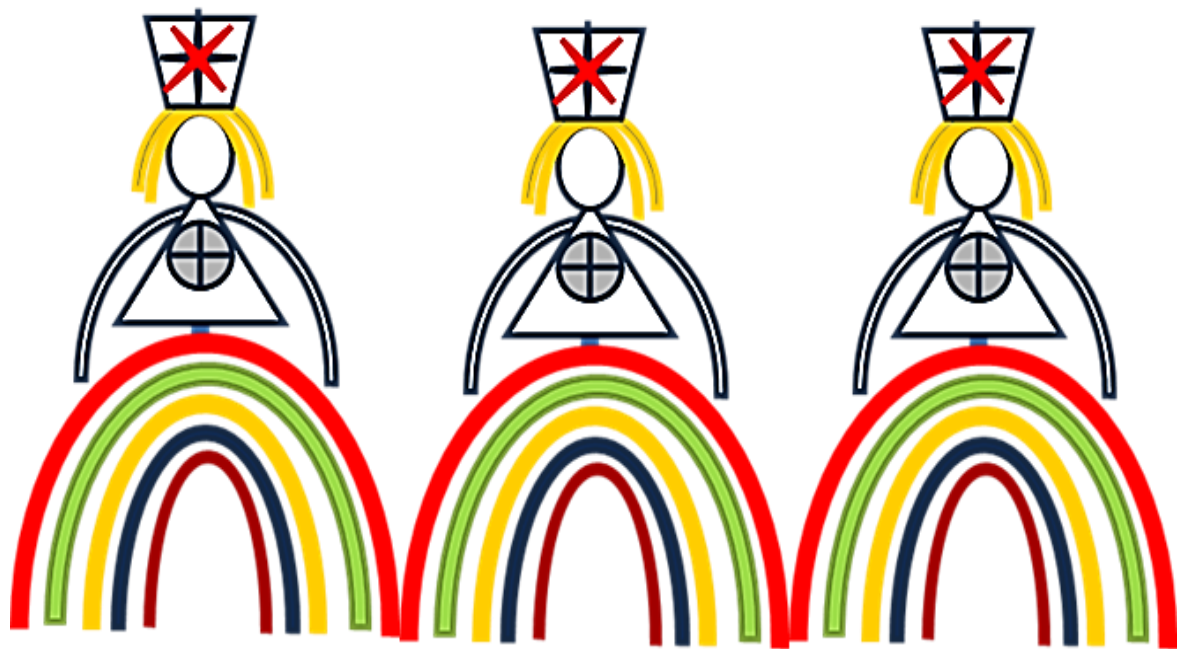
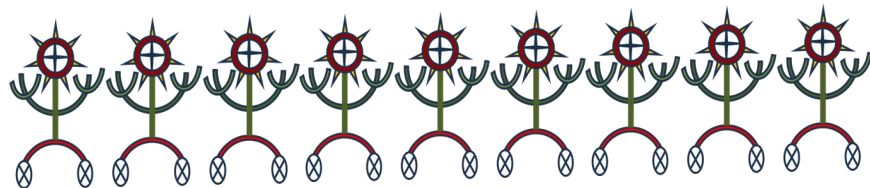
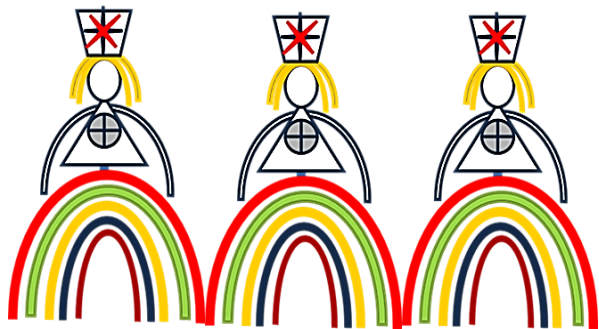
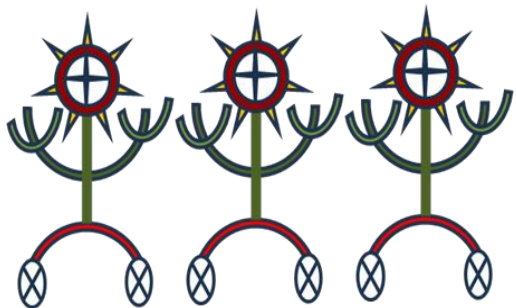

„Märgiline“

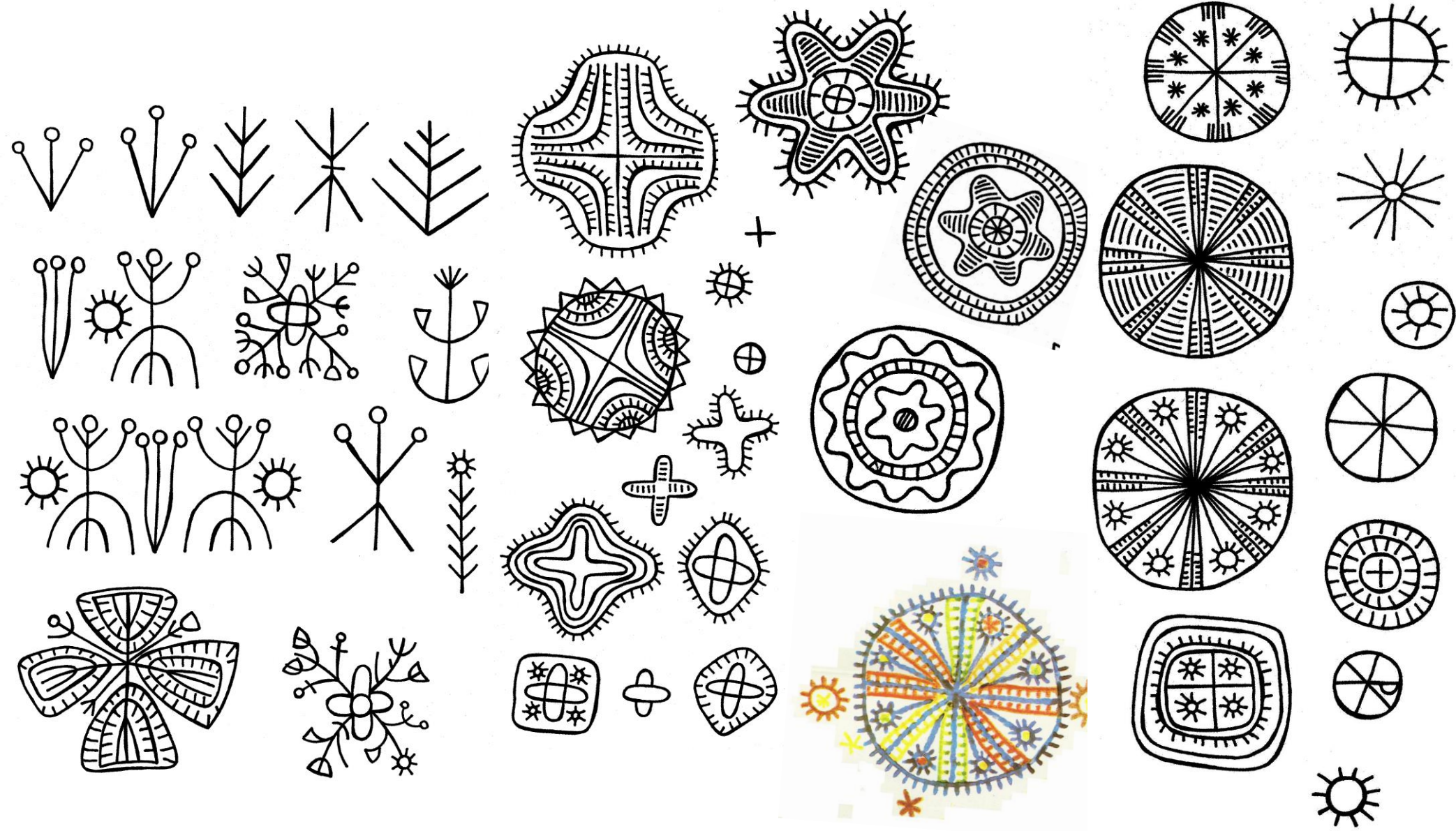

Lilltikandiga vest, kampsun jms

Ülesanne:

Lilltikandiga karp

- Kujunda arhailise lilltikandi ainetel motiividega karbi küljed.
- Värvvi motiivid.
- Lõika karp mööda piirjooni välja.
- Voldi, liimi.

